

MUSEUMPRIJS NAAR "ONS" MUSEUM

De Museumprijs 1991 van het Prins Bernhardfonds werd toegekend aan het Natuurhistorisch Museum Maastricht. Hiermee krijgt niet alleen het Museum de erkenning die het reeds lang verdient, maar hiermee straalt tevens waardering af naar het Natuurhistorisch Genootschap. Niet alleen was het Genootschap de grondlegger van het Museum, maar sinds de oprichting heeft het Genootschap zich tevens beijverd om het museum op geologisch en natuurhistorisch terrein te laten uitgroeien tot een van de belangrijkste musea in deze categorie van ons land. Dat het museum nu deze landelijke prijs krijgt toebedeeld, bewijst dat het ver uitstijgt boven andere gemeentelijke of provinciale musea. De tijd lijkt dan ook rijp dat ook andere overheden dan de gemeente Maastricht de verantwoording over de verzamelde collecties nemen. Aangezien de in het museum ondergebrachte collecties niet alleen afkomstig zijn van Zuid-, maar ook van Midden- en Noord-Limburg, ligt het voor de hand dat ook het provinciebestuur dit Limburgse erfgoed voor het nageslacht mee helpt te bewaren.

In het rapport van de jury worden drie aspecten van het huidige museumbeheer expliciet genoemd. De toegankelijkheid van de collecties, de stimulerende rol van het Museum op het gebied van natuurstudie en het actieve tentoonstellingsbeleid geven het Natuurhistorisch Museum een aparte status ten opzichte van andere gelijkgerichte musea. De band met het Genootschap is met name in de twee eerstgenoemde aspecten uitdrukkelijk aanwezig.

Veel collecties van het museum zijn in het verleden verzameld en geschonken door leden van het Natuurhistorisch Genootschap. En de verwevenheid van Genootschap en Museum in dit aspect zet zich tot op heden voort. Genootschapsleden helpen mee bij het beheer en onderhoud van de collecties en zorgen er tot op de dag van vandaag voor dat nieuwe collecties worden aangedragen en dat bestaande collecties worden uitgebreid.

Het Genootschap is dé Limburgse vereniging die zich wijdt aan natuurstudie. De band met het Museum is evident. Niet alleen heeft het Genootschap gebruik kunnen maken van faciliteiten die het Museum biedt, ook onderzoeksresultaten werden door het Museum onder de aandacht van het publiek gebracht. Hiermee het doel van museum en vereniging onderstempelend.

Namens het Natuurhistorisch Genootschap wil ik daarom vanaf deze plaats het Museum en haar medewerkers van harte feliciteren met de behaalde onderscheiding. En tevens wil ik de hoop uitspreken dat het samenwerkingsverband dat we in alle stilte al vanaf 1912 hebben aangegaan, nog tot in lengte van jaren mag blijven voortbestaan.

A. LENDERS, voorzitter NHGL

Bijgaand is zowel de tekst van het jury-rapport opgenomen als de tekst van het dankwoord van burgemeester Ph. Houben van Maastricht. Jury-rapport en dankwoord samen geven volgens de redactie een goed en recent beeld van de stand van zaken rond "ons museum". Het dankwoord van de hoofdconservator, de heer De Graaf, zal te zijner tijd nog in dit Maandblad worden gepubliceerd.

"Mijnheer de voorzitter, leden van het bestuur, leden van de jury,
Namens het bestuur van de stad Maastricht, wil ik u van harte danken voor de hoge onderscheiding die zo juist werd uitgereikt.

Het gebeurt bepaald niet iedere dag dat een onderdeel van een gemeentelijke dienst wordt onderscheiden met een belangrijke prijs als de Prins Bernhard Fonds Museum Prijs.

Dat komt natuurlijk niet doordat de diverse andere gemeentelijke instellingen onvoldoende kwaliteiten bieden of ten toon spreiden. Nee, de oorzaak ligt veeleer in het feit dat er onvoldoende prijzen bestaan!

Gelukkig bestaat sinds twee jaar de Prins Bernhard Fonds Museum Prijs, waardoor in ieder geval één culturele

JURYRAPPORT PRINS BERNHARD FONDS MUSEUM PRIJS 1991

Het is de tweede keer dat de Prins Bernhard Fonds Museum Prijs wordt uitgereikt. U weet, ieder jaar wordt, om een vergelijking mogelijk te maken, een categorie gekozen. Vorig jaar was dat de groep provinciale en streekmusea met een gecombineerde taak, dit jaar is besloten de Natuurhistorische - of zo men wil de Natuurmusea - aan de orde te stellen. Wij hebben hiertoe niet gerekend de bezoekerscentra, die weliswaar een belangrijke rol spelen in het educatieve netwerk, maar waaraan slechts in beperkte mate een museale status verbonden kan worden. De plantentuin en diergaarden werden in beginsel wél bij de beoordeling betrokken. Volgens de regels naast de vaste jury van drie, nog twee leden aangetrokken die als specialisten in het veld beschouwd kunnen worden.

Terwijl wij ons vorig jaar in het jury-rapport uitsluitend geconcentreerd hebben op de prijswinnaar, voelden wij dit jaar een sterke behoefte iets van de onderlinge discussies van de jury naar buiten te brengen, omdat daardoor de wel zeer gevarieerde aard van de kandidaten naar voren komt en omdat wij daardoor tevens de gelegenheid krijgen ook de bijna-

instelling in Maastricht de eer krijgt die het verdient...

Het gemeentebestuur is trots op deze onderscheiding.

Het heeft overigens wel lang geduurd. Het Natuurhistorisch Museum Maastricht bestaat al bijna 80 jaar!

Ik neem u even mee naar het begin van de geschiedenis van het museum. Wij gaan daarvoor terug naar zondag 27 november 1910, toen de stichtingsvergadering plaatsvond van het Natuurhistorisch Genootschap in Limburg. Dit Genootschap was (en is nog steeds) een bijzonder actief gezelschap met (toen in ieder geval) "leden uit den beschaafden stand", zoals een pamflet uit die tijd vermeldt. Ter illustratie van wat hier mogelijk mee bedoeld werd, is het aardig om het ledenbestand van dat Genootschap eens te bekijken. Tot de 104 leden in 1911 behoorden maar liefst 17 geestelijken, 8 artsen en apothekers, 37 leraren en ambtenaren, 2 kapiteins uit het leger, 4 industriëlen, 5 burgemeesters, 1 officier van justitie, 6 politici, 3 notarissen en 3 advocaten. Samen goed voor 83% van het ledenbestand. Een zéér beschaafd gezelschap dus.

Dit Genootschap had, uiteraard, een aantal doelstellingen. Eén van de doelstellingen van het Genootschap was het oprichten van "een Provinciaal Museum voor Natuurlijke Historie".

Het zojuist beschreven "beschaafde gezelschap" slaagde daar wonderbaarlijk snel in. Al vóórdat er een museum was, werden er door het Genootschap tentoonstellingen georganiseerd. En... op de tweede Algemene Ledenvergadering in juni 1912 stond de "Oprichting van het Provinciaal Museum van Natuurlijke Historie" heel nadrukkelijk op de agenda.

Op 23 december 1912 was het zover: het gemeentebestuur van Maastricht gaf een deel van het voormalige Grauwzustersklooster aan de Looierstraat ("in de Heksenhoek") in bruikleen om het museum in onder te brengen en om een conciërge te huisvesten. Het Provinciaal Museum voor Natuurlijke Historie, zoals dat het Genootschap voor ogen stond, was een feit.

Sommigen van u zullen nu wellicht wat verbaasd zijn.

Ik sprak tot nu toe over een *provinciaal* museum. Jawel. Dát was het doel van het Genootschap.

En dat is heel goed gelukt!

In haar uitstraling en reikwijdte is het zeer zeker een *provinciaal* museum geworden, wellicht ook boven-provinciaal en in sommige opzichten zelfs internationaal.

Maar op 11 juni 1917 aanvaardde de Maastrichtse gemeenteraad het museum met bijbehorende collecties en bibliotheek als schenking en nam daar-

winnaars een pluim op de hoed te steken.

Ik neem u daarom mee naar de eindfase van de selectie, toen de eerste schiftingsrondes achter de rug waren en er vier gegadigden overbleven. Bij het toetsen van de criteria, in het statuut voor de museumprijs vastgelegd, hebben wij besloten bij de natuurmusea bijzonder veel gewicht toe te kennen aan de aandacht die deze instellingen schenken aan ecologische problemen en milieubeheer en -educatie. Vier instellingen bleven in de strijd: het Biochron/Noorderdierenpark te Emmen, Ecomare op Texel, het Pieter Vermeulen Museum te IJmuiden, Gemeente Velsen en het Natuurhistorisch Museum te Maastricht. Alle vier achten wij uitstekend in hun soort, dus prijzenswaardig en prijswaardig. Dat het Biochron op het lijstje voorkomt zal een ieder begrijpen. De deskundige en fantasievolle opbouw, uitvoering en inhoud is op voortreffelijke wijze verweven met de diergaarde en het geheel vormt een indrukwekkend centrum. Maar na ampele discussie waren wij toch van mening dat deze instelling qua karakter, structuur en museaal collectiebeheer niet volledig voldeed aan de bedoelingen van de museumprijs.

Dat het Pieter Vermeulen Museum, centrum voor natuur- en milieueducatie, bij de laatste vier behoorde is misschien een verrassing, omdat dit museum, buiten de groep van insiders, landelijk geen algemene bekendheid geniet. Maar wie dit museum, ondergebracht in een voormalig schoolgebouw, en met beperkte middelen tot stand gebracht en in stand gehouden, bezoekt, zal onze waardering begrijpen. De evenwichtige wijze, waarop de problemen van het gebied rondom IJmuiden voor het publiek duidelijk zijn gemaakt wekt bewondering. De bestaande tegenstellingen tussen zee, strand en duinen enerzijds en de visserij, de scheepvaart en de industrie anderzijds, is op genuanceerde manier uitgewerkt. Ook de educatieve activiteiten getuigen van een grote betrokkenheid van de medewerkers. In het afwegingsproces waarin alle museale taken en kwaliteiten worden vergeleken, bleken de collecties van dit museum en het werk daaraan nog in statu nascendi. Wanneer de Prins Bernhard Fonds Museum Prijs een aanmoedigingsprijs was geweest, zou het Pieter Vermeulen Museum misschien wel met de eer zijn gaan strijken.

De voorzitter van het Prins Bernhard Fonds, de heer ir. Th. Quené, overhandigt de prijs (cheque en plaquette) aan de burgemeester van Maastricht, de heer mr. Ph. J.I.M. Houben, en de hoofdconservator van het museum, de heer drs. D. Th. de Graaf.

Ecomare en Maastricht bleven met de hoogste score over.

Heeft u wel eens een aandoenlijk, van de dood gered zeehondje, moeten vergelijken met een bijennest, een golvend duinlandschap met een stads-kruidtuintje, de bevlogen strijd voor het behoud van ons grootste natuurgebied, de Waddenzee, met de achterhoedegevechten tegen verdere ontgrinding en ontmergeling in Limburg? Waarschijnlijk zou uw hart, net zo als bij ons, in eerste instantie intuïtief zijn uitgegaan naar Ecomare. Maar in onze plicht, tot de essentie van de museale taken door te dringen won Maastricht ondanks de grote verdiensten van Ecomare geleidelijk terrein en werd het uiteindelijk door de jury unaniem als eerste op de lijst geplaatst. Wij willen dit in enkele kernpunten trachten samen te vatten.

Het Natuurhistorisch Museum te Maastricht is van oorsprong een instelling met een lange historie, dat er in geslaagd is zonder traditionele en fundamentele verworvenheden te verloochenen, nieuwe tendensen en activiteiten in de museumwereld op te vatten en uit te werken. Nieuwe tendensen, daar bedoelen wij in dit verband mee: een sterk publieksgerichte opstelling van de collectie, een actief tentoonstellingsbeleid, aandacht voor ecologische problemen en het vervullen van een centrale en stimulerende rol in de regio op het gebied van de bestudering van de natuur en de daarmee samenhangende zorg voor het milieu.

De collectie van het museum omvat een groot aantal onderdelen op het gebied van de biologie, geologie en paleontologie van de provincie Limburg en omgeving. Ten aanzien van verdere collectievorming heerst een gezonde kritische houding: het eksterachtige verzamelen wordt vermeden en het aankoopbeleid is gebaseerd op weloverwogen argumenten. Het beheer van de verzameling functioneert goed en de wetenschappelijke bewerking resulteert in een gestadige stroom van publikaties op populair zowel als op wetenschappelijk niveau. In dit verband willen wij er meer in algemene zin nadruk op leggen dat deze facetten van museaal beheer het fundament vormen voor alle andere activiteiten. Met klem wijzen wij op het gevaar dat deze, voor het publiek deels onzichtbare basiswerkzaamheden bij de terug-

mee naast het eigendom óók de verplichting op zich om, zoals dat toen heette, "de verzamelingen en bibliothek te bewaren en tentoonstellen in behoorlijke, hiertoe geschikte lokalen." Het is dus sinds 1917 een gemeentelijk museum, een gemeentelijke instelling, zij het met provinciale en nationale en, voor wat de collecties betreft, zelfs internationale allure.

Bijna 75 jaar heeft het gemeentebestuur het museum "op afstand" bestuurd, daarbij geadviseerd door een Commissie van Advies en Bijstand. In die tijd groeide het museum gestaag en verwierf het zich een reputatie tot ver in het buitenland.

Bij de laatste, in 1987 in gang gezette, gemeentelijke reorganisatie veranderde ook de tot dan toe vrij zelfstandige positie van het museum: van aparte gemeentelijke dienst werd het museum een onderdeel van de Dienst Kunst, Cultuur en Onderwijs, de dienst waarin alle culturele instellingen gebundeld werden.

Ik hecht eraan om te zeggen dat deze reorganisatie niet alleen werd ingegeven door financiële overwegingen.

Er werd en wordt gemeentebreed gezocht naar een efficiënt bestuursapparaat om de gemeentelijke taken zo goed mogelijk te kunnen uitvoeren.

Voor het museum werd in een apart organisatie-onderzoek gezocht naar de manier waarop het optimaal zou kunnen functioneren in een aldoor veranderende samenleving.

De resultaten van dit onderzoek worden al geruime tijd in de praktijk gebracht. En, naar ook vanmiddag blijkt, met succes!

"*Hebben en houden*" is niet alleen een kinderlijke eigenschap maar ook een bekend museaal credo.

Een museum is in wezen dan ook een heel conservatieve instelling: "hebben en houden", daarmee de geschiedenis en de cultuur vastlegend. Iets weg doen is er zelden bij.

Maar naast dit conservatieve trekje is het Natuurhistorisch Museum Maastricht er in de loop van de jaren in geslaagd een progressief, toekomstgericht imago op te bouwen, dat in een aantal opzichten een voorbeeldwerking blijkt te hebben voor andere museale instellingen in den lande én daarbuiten.

Naast de klassiek museale taken zijn nieuwe taken opgepakt en is de wijze waarop de oude taken worden vervuld, gemoderniseerd.

Het management heeft zijn intrede gedaan in het museum. Ik bedoel dit niet cynisch of karikaturaal.

Met management bedoel ik hier het planmatig werken en vooruitzien in combinatie met een zekere verzakelijking. U kent het allemaal: verzakelijking. Ten onrechte wordt dit begrip vaak samengevat als een doelstelling: "meer doen met minder geld". Met verzakelijking bedoel ik hier echter meer aandacht voor efficiëntie en effectiviteit, een neiging tot het afwegen van kosten en baten en een toenemend kostenbesef. Planmatig en toekomstgericht. Daar wordt nog steeds aan gewerkt!

Het museum is dan ook nog lang niet "af". En het zal dat ook nooit zijn.

Telkens weer vindt bezinning plaats op taken, doelen en mogelijkheden.

Zo is momenteel in studie of het museum op de wat langere termijn wel een gemeentelijke instelling moet blijven. Ik bedoel hier niet mee te zeggen dat het gemeentebestuur het museum "kwijt wil". Natuurlijk niet.

Maar het is wèl de vraag wat de gemeentelijke betrokkenheid zou moeten zijn. Eigenaar? Bestuurder? Beheerder? Of alle drie? Of twee van de drie?

En zou er geen rol voor de provinciale overheid zijn weggelegd? Het provinciaal bestuur is (ook qua financiering) wèl verantwoordelijk voor een aantal andere museale voorzieningen, bijvoorbeeld op het gebied van oude en moderne kunsten, archeologie, industriële archeologie, volkskunde, enz.

Het begrip "provinciaal museum" zoals bijna 80 jaar geleden door het Genootschap verwoord, zou natuurlijk óók ingevuld kunnen worden op het gebied van verantwoordelijkheid en financiering. Vast staat echter dat de overheid, zij het rijks-, provinciale of gemeentelijke overheid, een belangrijke verantwoordelijkheid draagt voor de bescherming en de exploitatie van het cultureel erfgoed zoals dat in musea is ondergebracht. Daar kan geen misverstand over bestaan.

Nadenken over optimale condities (waarbij ook begrippen als verzelfstandiging, verzakelijking en maatschappelijke verankering aan de orde zijn) is niet alleen noodzakelijk in het kader van goed bestuur, het is óók in het belang van musea zelf, ook van het vanmiddag gehuldigde Natuurhistorisch Museum Maastricht.

Het museum is nog lang niet af, zoals ik al zei.

Het beheer van de collecties is nu vastgelegd in een "collectieplan". Daarmee wordt vooruitgelopen op de wensen van het Ministerie van WVC, dat dergelijke plannen als voorwaarde stelt voor incidentele financiële steun bij het collectiebeheer. De opvang van en begeleiding van groepen, vooral scholen, is ook in goede banen geleid en heeft zelfs een internationale voorbeeldwerking. Tijdens een congres van de Foundation for Environmental Education in Europe werd de aanpak van het museum gemakshalve samengevat als "the Maastrichtian approach towards environmental education", een benadering van het publiek die zich kenmerkt door drie elementen in de juiste volgorde: verwondering, bewondering en belangstelling.

Door verwondering (verbazing) op te roepen, kan bewondering ontstaan.

En bewondering vormt een goede basis voor blijvende belangstelling. In dit geval belangstelling voor natuur en milieu en de actuele problematiek die ons vandaag de dag zo bezig houdt.

Deze "Maastrichtian Approach", deze Maastrichtse aanpak, heeft echter alleen succes als de voorwaarden aanwezig zijn.

Voorwaarden, die zich laten omschrijven met drie K's: kennis, kunde en kapitaal.

Kennis is zonder meer aanwezig en kan in voorkomende gevallen door het nationale en internationale wetenschappelijke netwerk waarbinnen het museum opereert, gemakkelijk worden aangevuld.

Kunde, in de zin van de vaardigheid om kennis optimaal te kunnen benutten, is ook in ruime mate aanwezig.

U raadt het al, de derde K (die van kapitaal) is altijd en overal een probleem. Wat dat betreft, is er in de loop van de 75 jaar gemeentelijke bemoeienis met

het museum heel wat veranderd.

Er werd in 1912 begonnen met een jaarlijkse bijdrage in de exploitatie van ongeveer f 400,—.

In 1917 was dat al ongeveer f 1600,— en momenteel bedraagt de gemeentelijke bijdrage ongeveer f 900.000,— per jaar. Daarmee kunnen echter geen grootschalige nieuwe initiatieven worden ontplooid.

De zojuist ontvangen prijs, is dan ook naast de eer, een welkome bijdrage om een lang gekoesterde wens in vervulling te laten gaan: het moderniseren van de permanente presentaties.

Hiermee is voorshands een bedrag gemoeid van ruim f 325.000,—!

Samen met een dezer dagen toegezegd incidenteel subsidie van f 160.000,— van het Ministerie van WVC, legt de prijs van het Prins Bernhard Fonds een stevige basis onder de realisatie van de plannen.

Mijnheer de voorzitter, laat ik eerlijk zijn. De met de prijs gepaard gaande eer is groot. Maar in de beleving van korte duur.

De *materiële kant* van de prijs is ons minstens even lief. Die zal, zoals ik zojuist zei, op heel korte termijn worden aangewend om het museum verder te moderniseren en zal daarmee een *blijvend* stempel drukken op het Natuurhistorisch Museum Maastricht.

Een figuurlijk stempel, naast het bijna letterlijk stempel in de vorm van de plaque, die ongetwijfeld goed zichtbaar zal worden geplaatst.

Mijnheer de voorzitter, dames en heren.

Het gemeentebestuur is trots.

Trots op het museum en trots op de erkenning van de kwaliteiten die het heeft.

U zult ongetwijfeld nog veel van en over het museum horen."

trekkende bewegingen van overheden ten prooi zouden kunnen vallen aan oppervlakkige successen.

Hoewel de vaste opstelling van het museum helder en verzorgd is, zouden vernieuwingen en nieuwe denkbeelden op het gebied van visuele kennisoverdracht in dit onderdeel van de presentatie, die nu al een lange reeks van jaren hun diensten hebben bewezen, best mogen worden doorgevoerd.

Wij weten dat dit ook op het programma van het museum staat; men wil — terecht — bij de tijd blijven.

In een reeks voortreffelijke tijdelijke tentoonstellingen komen uiteenlopende onderwerpen aan bod. Wij denken bijvoorbeeld aan de begroeiing van de Maastrichtse stadsmuren en aan de spectaculaire vondsten in de groeve Belvédère, die ingrijpende veranderingen in onze kennis van het stenen tijdperk ten gevolge had.

Het netwerk van educatieve activiteiten strekt zich uit van de kinderboerderij, het kindertuinproject en de onderwijswerkplaats tot nationale en internationale universitaire contacten, van natuurverenigingen tot actiegroepen. Deze aanpak heeft geleid tot een internationale bekendheid en wordt wel de "Maastrichtian approach towards environmental education" genoemd.

Kortom, het museum munt uit in een evenwichtig samenspel van de basisfuncties met een moderne aanpak van publieksgerichte taken, en deze combinatie heeft bij de jury de doorslag gegeven om het Natuurhistorisch Museum Maastricht aan het bestuur van het Prins Bernhard Fonds voor te dragen als winnaar van de Prins Bernhard Fonds Museum Prijs 1991.

De jury bestond uit:

Mevrouw Drs D.A.S. Cannegieter, De heer D. Couvée, De heer B. Haak (voorzitter), Mevrouw Drs A. Kosterman, De heer Dr. J. Mennema.